

lys

NR 04 / 2009

DEN DANSKE LYSPRIS 2009

LYSETS DAG

INTERVIEWS

Lysdesignerne manifesterer sig

Den Danske Lyspris 2009, som blev uddelt på Lysets Dag, blev en manifestation af lysdesignerens afgørende rolle i de nominerede lysprojekter. I år var der indstillet 22 projekter og i alle de fire nominerede lysprojekter har lysdesigneren været en afgørende faktor i løsningen af opgaven.

Vinder af Den Danske Lyspris 2009 blev, som man kan læse mere om i dette nummer, DSB med de nye perroner under Københavns Hovedbanegård. Et meget vellykket projekt hvor funktion, æstetik og lysdesign spiller så godt sammen, at den 12 mand store jury valgte dette projekt til årets vinder. Samtidig er der integreret en kunstnerisk udsmykning, som beriger oplevelsen i et ellers svært og rå miljø.

Nyborgbroerne over motorvejen på Fyn har også mærket, hvordan alvorlige trafikikkerhedsmæssige problemstillinger kan løses med kreativ scenografisk belysning. Endnu et rigtigt godt eksempel på at lysdesigneren har formået at få teknik, funktion og æstetik til at hænge sammen. Nyborgbroerne blev sammen med vinderen af årets lyspris indstillet til den Nordiske Lyspris, som uddeles i 2010.

I de to øvrige nominerede projekter Trekroner i Roskilde og DR's koncerthus i København har lysdesigneren også haft en afgørende indflydelse, som viser, at komplekse projekter med mange krav og funktioner kan nå meget langt, når lysdesigneren er med til at binde historier, funktion og arkitektur sammen.

I DR's koncerthus får man en storslået oplevelse i selve koncertsalen, men her kunne man været nået meget længere, hvis lysdesigneren havde fået mere indflydelse på løsningerne.

Den Danske Lyspris 2009 er således et bevis på, at hvis man skal have arkitektur, teknologi, æstetik og funktionalitet til at hænge sammen, så spiller lysdesigneren en meget afgørende rolle.

Kenneth Munck

INDHOLD

- 4 GOD STEMNING PÅ LYSETS DAG
- 6 NÅR LYS ER MERE END LYS
- 10 LYSDESIGNER DER VIL ARBEJDE FOR FOLK
- 14 IKKE BARE BLING-BLING FOR THE PEOPLE
- 16 HOVEDBANEGÅRDEN I KØBENHAVN
VINDER DEN DANSKE LYSPRIS
- 18 NOMINERINGERNE TIL DEN DANSKE LYSPRIS 2009
- 20 BARTENBACH: NATURLIG KVALITET I KUNSTLYSET
- 24 BELYSNING FOR ÆLDRE - MERE END
BLOT LUMEN PR. WATT (2)
- 28 VEJBELYSNING DREVET AF SOLCELLER
- 30 ARBEJDSPLADSBELYSNING OG ENERGIEFFEKTIVT LYS
- 32 EXPERIENCING LIGHT 2009
- 34 UNGT LYS I KULTURNATTEN
- 36 PRODUKTNYT
- 39 LEVERANDØROVERSIGT
- 42 NAVNENYTT + KALENDER

FORSIDEFOTO

DE NYE PERRONER UNDER KØBENHAVNS HOVEDBANEGÅRD.
FOTO: LAURA STAMER.

UDGIVER

Dansk Center for Lys. LYS er et dansk tidsskrift, der behandler inden- og udenlandske lystemaer. - 21. årgang nr. 4 december 2009.

REDAKTION

Redaktion: Kenneth Munck (ansvarshavende chefredaktør), Dorte Gram (redaktør), Maiken Lindberg (redaktionssekretær), Astrid Espenhain, Gunver Hansen, Nanet Mathiasen, Iben Winther Orton, Marianne Tuxen, Joachim Stormly Hansen, Anne Marie Lund

LAYOUT OG TRYK

Layout: Arkitektens Forlag.
Reproduktion og tryk: P. J. Schmidt Grafisk Produktion.

ANNONCER

Maiken Lindberg, ml@centerforlys.dk.

PRIS

DKK 85,00 pr. nr., DKK 325,00 p.a. inkl. fors. + moms, leveret i Danmark.

Lys udkommer 4 gange p.a.

Forfatterne alene er ansvarlige for artiklernes indhold, der ikke nødvendigvis udtrykker udgiverens anskuelse.

© Eftertryk af artikler og illustrationer må kun ske efter aftale med redaktionen.

ISSN: 0904-7824

LYS, Dansk Center for Lys, Engholmvej 19, Postboks 28, 3660 Stenløse

Telefon: +45 47 17 18 00, Fax: +45 47 17 08 32

E-mail: information@centerforlys.dk, Web: www.centerforlys.dk

GOD STEMNING PÅ LYSETS DAG

Lysets Dag 2009 satte fokus på vertikale belysningsstyrker, lysdioder, socialt engagement og brugen af farvet lys i det offentlige rum

AF DORTE GRAM, ARKITEKT M.A.A. DANSK CENTER FOR LYS

Der var 300 deltagere på Lysets Dag 2009, som fandt sted i Den Sorte Diamant i København. zAlle fotos: Jakob Eskildsen.

Roger Narboni fortalte om trend og tendenser i bymæssig lysplanlægning.

I pauserne havde sponsorerne mulighed for at vise deres nye produkter frem, i "skåret" uden for Dronningesalen.

Spisningen foregik stående i Den Sorte Diamants store "skår".

Den 5. november afholdt Dansk Center for Lys Lysets Dag i Den Sorte Diamant. 300 arkitekter, ingeniører, lysdesignere og belysningsfolk deltog i konferencen og uddelingen af Den Danske Lyspris 2009. Dagens program bestod af syv indlæg med fokus på belysningsplanlægning, lysdesign og lysdioder. Der var flere temaer, som gik igen i løbet af dagen. Flere indlægsholdere argumenterede for brugen af vertikale belysningsstyrker og lys med god farvegengivelse. Jöran Linder lyste på sig selv med en lavtryksnatriumlampe, så alle kunne se, hvad monokromatisk lys gør ved vores oplevelse af ansigter. Og senere nærmest kravlede han hen af scenegulvet med næsen i jorden for at vise, at det er sådan vi bliver nødt til at bevæge os, hvis lyset alene projekteres ud fra krav til horisontale belysningsstyrker. Senere på dagen modtog DSB Den Danske Lyspris 2009 for belysningen på de nye perroner under Københavns Hovedbanegård, og blandt de ting, juryen fremhæver i sin begrundelse for valget, er netop brugen af vertikale belysningsstyrker og lys med god farvegengivelse.

Lysdesign er en kamp

Leni Schwendinger fra Light Projects i New York fortalte om den 14 år lange proces, som ligger bag belysningen af The Triple Bridge i New York. Opgaven var gøre en busterminal på Man-

hattan bygget af beton til et mere attraktivt sted. Projektet er et eksempel på den svære beslutningsproces, der er, når bygherren er en offentlig instans og belysningen en del af det offentlige rum. Til projektet er der designet tre lys-scenarier, som egentlig skulle skifte i løbet af dagen og ugen, men i den sidste ende skal man faktisk være heldig for at se dem. For at spare energi har The Port Authority besluttet kun at vise scenarierne et ad gangen på særlige dage (fredag, lørdag og helligdage). Flere af deltagerne på Lysets Dag foreslog, at der skulle laves en underskriftindsamling og sendes et brev til de ansvarlige.

LED

To af dagens indlæg handlede om lysdioder. Paul Michael Petersen fra DTU Fotonik fortalte om, hvad lysdioder er, og hvad de kan; mens Robert Bogaard fra Philips Lighting fortalte om de forventninger, der til dioderne. Philips forventer, at 75 % af belysningen vil være med dioder 2020.

Dioder gør brugen af farvet lys tilgængeligt for selv den mindste kommune, og det er derfor nødvendigt at diskutere hvor, hvordan og hvorfor, vi skal benytte farvet lys. En af de tankevækkende ting på Lysets Dag var, at nogle af de mest elegante projekter var dem, hvor det ikke er lyset, der er farvet, men det

der lyses på. (The Triple Bridge og Olsson & Linders røde indpakkede træer).

En ting står i hvert fald fast, lysdioder hvide såvel som farvede vinder stadig større indpas. Således indgår der lysdioder i alle de projekter der var nomineret til lysprisen - om end i større eller mindre omfang. I vinderprojektet var der kun brugt dioder til den kunstneriske udsmykning, mens der til Trekørner Øst bl.a. er brugt LED-pullerter som stibelysning.

Udnyt dagslyset

Hadi Teherani fra BRT Architekten i Hamborg viste mange stor-slåede projekter og talte om bygningen som en lysende lampe. Werner Osterhaus, som underviser på Ingeniørhøjskolen og Arkitektskolen i Århus fortalte om dagslysudnyttelse i bygninger. Dagslys er når alt kommer til alt den billigste og mest miljøven-

lige lyskilde, vi har. Når det ikke altid bliver sådan i praksis, skyldes det forkert omgang med dagslyset og u hensigtsmæssige valg som f.eks. store glasfacader, der kræver afkøling og afskærmning. Før man former dagslyset i en bygning, herunder facaderne, bør man studere de lokale klima- og lysforhold nøje. Økonomisk set er vinduer den billigste lyskilde, hvis man placerer dem rigtigt.

Arrangør

Lysets Dag er arrangeret af Dansk Center for Lys i samarbejde med Akademisk Arkitektforening og Danske Designere. Dette års sponsorer var ERCO Lighting, Lemvig-Müller A/S, Louis Poulsen Lighting, Megaman Danmark, Philips Lighting, Riegens A/S og SEAS-NVE.

◀ Kenneth Munk, direktør, Dansk Center for Lys, bød velkommen.

◀ Bjarne Corneliussen, formand, Dansk Center for Lys, overrakte Den Danske Lyspris 2009 til teamet bag belysningen af de nye perroner under Københavns Hovedbanegård.

◀ Hadi Teherani fra BRT Architekten i Hamborg fortalte om bygningsværker i bl.a. Dubai, hvor mottoet synes at være jo større jo bedre.

◀ Lysdesignerduoen Olsson & Linder holdt et både underholdende og inspirerende indlæg om det at arbejde med lysdesign i sociale boligbyggerier. De dragede bl.a. flere paralleller til den svenske børnebogsfigur Alfons Åberg, som også vokser op i et betonhøjhus.

NÅR LYS ER MERE END LYS

Gennem sit lysdesign forvandler Leni Schwendinger offentlige rum og strukturer til attraktive steder og landmarks

AF DORTE GRAM, ARKITEKT M.A.A., DANSK CENTER FOR LYS

Triple Bridge Gateway, New York. Farverne er malet på betonkonstruktionen. Selve lyset er hvidt. Foto: Archphoto.

Det reflekterede lys på gaden kommer fra reflektorer ophængt oppe under betonkonstruktionen. De røde refleksioner er dog en illusion skabt ved hjælp af to røde farvefiltre. Foto: Archphoto.

Leni Schwendinger har 15 års erfaring med at arbejde med arkitektonisk lys og belysning af offentlige rum. Hun grundlagde Light Project Ltd i New York i 1992. I dag har hun syv medarbejdere og hun er typisk involveret i ca. 20 projekter på forskellige stadier ad gangen. Selv er hun uddannet på London Film School. Efter endt uddannelse blev hun involveret i teaterlysdesign, i modeshows og i lysdesign til koncerter. Hun har bl.a. arbejdet som lysdesigner for sangeren og multimediekunstneren Laurie Anderson, med hvem hun var på turne i 1984. En del af Laurie Andersons scenografi bestod dengang af videoprojektioner. Det var inspireret af hende, at Leni Schwendinger begyndte at arbejde med belysning og kunst. Det egentlige gennembrud indenfor arkitektonisk belysning kom i 1993, da hun skabte en billedmontage bestående af 30 håndmalede lysbilleder, som hun projekterede op på søjlerne af James Farley Post Office ved Madison Square Garden i New York.

The Triple Bridge Gateway

På Lysets Dag fortalte Leni Schwendinger om lysdesignet på The Triple Bridge Gateway i New York. Busterminalen som ligger på Ninth Avenue består af tre 100 fod lange ramper bygget i 1950 plus en rampe tilføjet i 1961. Liggende som en barriere mellem to kvarterer har terminalen indtil for nylig ikke været et sted

man opsøgte, med mindre man skulle med bussen eller man var nødt til at krydse busterminalen for at købe ind i butikkerne på den anden side af terminalen. Nu er terminalen omdannet til et landmark med store kunstneriske og lysmæssige kvaliteter. Leni Schwendinger og Light Projects har udført projektet i samarbejde med arkitektfirmaet Pasamella + Klein Stolzman + Berg, New York. Idéen var at skabe et bymæssigt, lysende rum med lys på loftet (undersiden af ramperne) på væggene (facaderne på de tilstødende butikker og indgangsfacaden til terminalen) og på gulvtæppet (kørebanen). Det lysende rum er skabt ved hjælp af maling, reflektorer og lys. Lofter og vægge er malet med i øjnefaldende farver - orangerød, turkis og gulgrøn. Dertil kommer sølv, som er farven på de metalriste, der er hængt op under ramperne og på de ophængte reflektorer. Selvom undersiden af ramperne og facaderne gløder i intense farver, er der på nær et par røde farvefiltre ikke brugt farvet lys i projektet. Og det er formentlig det, som gør projektet så elegant.

”Brugen af farvet lys er meget ung. Vi befinder os på fingermalings- eller farvekridtstadiet. Jeg foreslår, at vi tager det næste skridt og går over til akvarelfarver, hvor man arbejder med transparente farver og lag,” siger Leni Schwendinger.

Med lys er det sværere end med maling, men ifølge Leni Schwendinger er lysdesignere nødt til at lære, hvordan man

bruger farver. Selv har hun nøje studeret bl.a. Josef Albers og Johannes Ittens farveteorier.

”Det er nødvendigt at studere farverne. Selvom vi har seks millioner farver at vælge imellem, så vælg de to, tre eller fire farver, som passer til projektet. Når man vælger lysfarve er det også vigtigt at arbejde med farven og strukturen på det materiale, der skal belyses,” siger Leni Schwendinger.

Hun fanger farverne

Et afgørende projekt i arbejdet med farver var for Leni Schwendinger projektet *Dreaming in Color* i Seattle i 2003. Installationen er udført i forbindelse med operahuset The Marion Oliver McCaw Hall i Seattle. Kunsinstallationen er en udvendig forlængelse af lobbyen. Til projektet er der brugt ni transparente metalskærme, som er spændt ud over promenaden. De er placeret med 20 fods mellemrum, og hver skærm udgør et instrument i den lyskomposition der er programmeret til installationen.

”Jeg har altid drømt om at fange farverne i luften, og i det projekt lykkedes det virkelig,” siger Leni Schwendinger.

Når det drejer sig om historiske bygninger bryder Leni Schwendinger sig ikke om farvet lys. Hér bør man i stedet arbejde med forskellige toner af hvidt lys.

”Lysdesignerne bør udvikle deres egne værktøjer til farveplanlægning. Lyset er transparent, og derfor behøver vi redskaber, som gør det muligt at se de lag lyset er opbygget af. Photoshop er virkelig perfekt til det, fordi lyset kommer bagfra,” siger Leni Schwendinger.

Kompositioner af lys

Leni Schwendinger arbejder tværfagligt og har derfor både en arkitekt, en industriel designer, en kunstner, en grafisk designer og en ingeniør ansat på tegnestuen. I sit arbejde benytter hun sig af arbejdsredskaber fra alle disse fag. Når hun komponerer dynamisk lys bruger hun storyboard kendt fra filmverdenen og musikverdenens kompositionsteknik med flere stemmer.

”I musikkens verden udgør den lodrette akse de forskellige instrumenter og den vandrette akse tiden. I arbejdet med lys kan instrumenterne være en farve. I *Dreaming in Color* i Seattle var instrumenterne de ni forskellige skærme,” fortæller Leni Schwendinger.

Til *The Triple Bridge Gateway* skabte hun tre forskellige lys-scenarier eller kompositioner, som fremhæver forskellige elementer af broerne og skaber forskellige stemninger. De tre scenarier er: *Spectacle*, som er dristig og klart lysende. Lyset trækkes ind under de store rumlige konstruktioner under ramperne og skaber et stort vibrerende lysrum. *Reflection*, som er bygget op omkring de refleksioner, som stålpanelerne kaster ned på gaden. (Dette scenarie bruger mindre lys end den første) og *Chambers of Colors*, som fremhæver broernes strukturelle elementer. Det sidste er mørkere og mere formelt end de to første scenarier. Den oprindelige plan var, at disse scenarier skulle skifte hen over dagen og ugen, men The Port Authority of New York ønskede at spare på energien, og har derfor reduceret lyset, således at *Spectacle* kun vises om fredagen og *Chambers of Colors* om lørdagen og *Reflections* kun på helligdage. På hverdage er der almindelig gadebelysning på fortorvene, og de grønne facader på broerne er lyst op. I forhold til den oprindelige idé, hvor lyset var dynamisk og skiftende, er resultatet nu noget mere statisk, og det er synd for projektet, som faktisk selv i sin oprindelige form brugte meget mindre energi end andre spektakulære lyssætninger i New York.

Idéer baseret på research

Leni Schwendinger har arbejdet meget med infrastrukturer som f.eks. broer og tunneler på udsatte steder, hvor der som udgangspunkt ikke er smukt.

”Når jeg kommer til den slags steder, kikker jeg efter noget,

jeg kan holde af. Det kan være undersiden af en bro, et beslag eller som i *Triple Bridge* projektet, de store ingeniørkonstruktioner opbygget af I-bjælker. I disse tilfælde starter jeg med formen, men jeg kikker også på stedets historie og geografi,” siger Leni Schwendinger.

Da hun i sin tid bevægede sig væk fra teatret og ud i det offentlige rum, var det med et ønske om at lave lys dér, hvor folk er. Hendes sociale arrangement viser sig i ”*Night Walks*”, hvor hun gør opmærksom på lyset i det offentlige rum. Hun har også lavet en videofilm med titlen *Public, Private and Found Lighting*. Den næste film i serien kommer til at hedde: *The Shades of Night*.

Helt nye projekter

Midt i november blev det offentlige kunstværk *SpectraScape* indviet i Dallas’ Main Street Garden Park. Dette projekt er udført i samarbejde med landskabsarkitekten Thomas Balsley. Lyset er bygget ind i ti L-formede overdækninger, som er placeret ud mod Main Street. Idéen er at trække folk ind i parken. Værket består af programmerede bånd af videolys indbygget i overdækningerne (se billede). Når en besøgende bevæger sig ind under en af overdækningerne tændes lyset i loftet og de udvendige kanter bliver til levende bånd af farver. For at opnå denne effekt, er der bygget lysdioder og computerelektronik ind i håndlavede glaspaneler, som diffuserer lyset fra dioderne. Til sammen bliver lyset fra dioderne og de digitale videokompositioner til en lys-skulptur, der afspejler årstidernes skiften i parken.

▲ *Dreaming in Color*, Seattle. I dette projekt lykkes det Leni Schwendinger at fange det farvede lys i luften. Archphoto.

▼ *SpectraScape*, Main Street Garden Park, Dallas. Visualisering af nyindviet installation, hvor de farvede lysstriber er skabt ved hjælp af lysdioder og digitale videoer. Grunden til, at man ikke kan se dioderne, som punkter er, at der er håndlavet glas foran, som diffuserer lyset. Visualisering: Leni Schwendinger Light Projects LTD.

